

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –**

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –**

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015**

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE**

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип
Факултет за образовни науки

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева	Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев	Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Мираковски	Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска	Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска	Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска	Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров	Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)

Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција, Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions and perspectives : book of abstracts / International scientific conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат, содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.uqd.edu.mk/naslovna.php>. -

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4

1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference (2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)

а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти

COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia

Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Traje Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia

PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA

Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia

PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Stana Smiljkovicj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia

PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia

PhD Prof. Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia, Bulgaria

PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.

PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Despina Sivevska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University "Gotse Delchev" in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искусствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,

Проф. д-р Соња Петровска

24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ Блаже КИТАНОВ	5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION Violeta NIKOLOVSKA	9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA, Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI	15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS Anna GLAZKOVA	23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM Nikita RAVOCHKIN	27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES Julia DONCHEVA	32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES Stanka RINKOVA	36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA	41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA	45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA	49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION Valentina VASILEVA	57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN Filip SHABANSKI	60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA	64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA	69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA	75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA	82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES Svetlana NIKOLAEVA	86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL Ardita CEKA, Rabije MURATI	89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS Katerina PANEVA	93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION Olga SAMARDJIKJ JANKOVA	99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN Mujeser ILJAZI	105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL Silvia KYUCHUKOVA	110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION Lence NASEV	113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA Georgi IGNATOV	116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA	122
26. METHODOICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL Zhivorad MILENKOVIC	129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA	136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST Angele MIHAJLOVSKI	142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ	148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY Alina SZCZUREK-BORUTA	157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT	162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS Ljuben TEVDOVSKI	172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ	178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE Maja RAUNIK KIRKOV	182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI	188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA	196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS Sonja PETROVSKA	203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS Eleonora MILEVA	210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE Kushtrim AHMETI	215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA	219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV	223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION Tatyana V. NIKULINA	228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA	233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV	238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION Marjan MALCEV	243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC Jovanka DENKOVA	247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE Blaze KITANOV, Irena KITANOVA	253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING Ivan KOLEV	258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA	262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Trajce NACEV, Dragan VESELINOV	265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS Valentina VASILEVA	271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA	275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA Lulzim MEHMETI	280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING Blaga PANEVA	284
55. METHODOLOGICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE Irena KITANOVA	289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS Valdeta ZENUNI-IDRIZI	294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI	299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION Florina SHEHU	302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES Elena IVANOVA BUYUKLIEVA	308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY Eleonora PENCHEVA	312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA	316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA	324
63. ETHICS AS TEACHING Trajce STOJANOV	330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP Snezana STAVREVA VESELINOVSKA	335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA	339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA Pavlin PETROV	344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION Verica JOSIMOVSKA	353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE Julia DONCHEVA	356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE Despina SIVEVSKA	360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CURRICULA IN R. MACEDONIA Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA	366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA	376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI	380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN Voglushe KURTESHI	385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD Slobodan MARKOVIC	370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM Stevan ALEKSOVSKI	377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA	387

PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION

Trajce NACEV¹
Dragan VESELINOV²

Abstract

Introducing young people to cultural heritage during their primary and secondary education contributes to increasing their perception of social cultural values. But, what is especially important is the education in the field of protecting immovable cultural heritage so as to cherish and preserve these values in this population. Hence the focus of this paper is aimed at the actualization of the issue of educating young people about the protection of immovable cultural heritage, i.e. offering a scientific approach to this issue.

Keywords: cultural heritage, protection, primary and secondary education

ЕДУКАЦИЈАТА НА МЛАДАТА ПОПУЛАЦИЈА ВО ОСНОВНОТО И СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ЗАШТИТА НА НЕДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ВОВЕД

Културното наследство кај еден народ е од особено значење бидејќи тој преку него не само што врши своја историска поврзаност и идентификација, туку и ги дефинира своите вредности и достигнувања во светската цивилизација. Поради тоа, за негово зачувување неопходна е заштита и негување. За таа цел општествата создаваат и развиваат механизми преку кои би се остварила заштитата на културното наследство. Сето тоа е регулирано со разни правни и нормативни акти во чии рамки се одредени целите и задачите на ваквата општествена дејност. Како дел од културното наследство е недвижното културно наследство кое го сочинуваат: спомениците, споменичките целини и културните предели.³ Иако законски заштитата опфаќа поголем спектар на мерки и активности, за пошироката јавност од голем интерес е заштитата на културното наследство од незаконски дејствија како и во случај на вооружени судири и природни непогоди.

За остварувањето на ефикасна заштита од незаконските дејствија се предвидени превентивни мерки и мерки на противдејство што ќе придонесат за намалување на можноста од појава на ризик од незаконски дејствија или за намалување на загубите и штетните последици ако ризикот се оствари.⁴ Исто така, и за заштита на недвижното културно наследство од вооружени судири и природни непогоди се преземаат подготвителни мерки кои во случај на појава на одреден ризик или опасност ќе придонесат за намалување на штетните последици од истите.

И во двата случаја надлежните субјекти преку акциони планови за превенција, планови за безбедност, проценки за загорзеност и слично, ги одредуваат насоките и мерките за заштита на недвижното културно наследство, а воедно и вршат меѓусебна соработка за поефикасно справување со ризиците и опасностите.

Покрај преземените мерки и активности од страна на државните субјекти, од голема важност претставува и развивањето на свеста кај јавноста за заштитата на недвижното културно наследство. Во прилог на ова од големо значење претставува и достапноста на недвижното културно наследство за

¹Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, Macedonia, trajce.nacev@ugd.edu.mk

² Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, Macedonia, dragan.veselinov@ugd.edu.mk

³ Види пошироко во член 12, 13 и 14 од Законот за заштита на културното наследство („Службен весник на Република Македонија“ број 20/04).

⁴ Исто член 102.

јавноста, односно за нејзино поголемо запознавање на формата и вредностите на спомениците, споменичките целини и културните предели.

Јавните установи, кои непосредно се поврзани со заштитата на недвижното културно наследство, во рамките на своите должности ја запознаваат јавноста со неговите вредности, единственост и значење, а воедно и за опасностите на кои тоа е изложено, било поради незаконски дејствија или, пак, од природни непогоди. Покрај ова, тие на јавноста им ја презентираат и потребата од негово чување, почитување, редовно одржување и неопходноста од функционално користење.

Покрај ваквиот вид на установи, од голема важност претставуваат и установите од областа на воспитанието, образованието и науката, посебно во делот на едукацијата за заштита на недвижното културно наследство. Независно од возраста, сите луѓе имаат како законска, така и морална обврска за негувањето и заштитата на културните вредности. Но, мошне значајно е тоа да биде наметнато од рана возраст, посебно во периодот на школувањето. Така, со едукација за вредностите и значењето на недвижното културно наследство на младата популација во основното и средното образование ќе се придонесе за нејзин посериозен пристап и поголема свест кон негова заштита.

Воспитувањето и образованието на младата популација во делот на заштитата на недвижното културно наследство во досегашниот период скоро и да не претставува интегрален дел од системот на воспитување и образование во нашата земја. Затоа, неминовна е потребата и начинот од остварување на оваа дејност во образовниот систем како и нејзино интегрирање во сегашните услови за што и пласираме идеја во врска со начинот на воспитување на младите во основното и средното образование.

Едукација за заштита на културното недвижно наследство на учениците од основното образование

Денес во Република Македонија работат 990 редовни основни училишта во кои наставата ја следат вкупно 190 541 ученик.¹ Најголема концентрација на основни училишта имаме во поголемите градски средини, односно во Скопје, Битола, Тетово итн. Овие статистички податоци, всушност, сами по себе, ни кажуваат во врска со квантитативноста на оваа категорија млади. Воспитно-образовните дејности во врска со заштитата на недвижното културно наследство треба да претставуваат интегрален дел на програмата за воспитна работа на учениците во целост. Затоа е неопходно да се понуди можна проекција за поставеноста на воспитувањето и образованието за оваа дејност, а во согласност со потребите и можностите на државата.

Како што споменавме и претходно, досега и да нема дел од основното образование кое се занимава со едукација на младите во делот на заштитата на недвижното културно наследство. Единствен контакт на учениците од основното образование во врска со недвижното културно наследство се неколку предмети во кои само воопштено се споменати некои локалитети и споменици. Врз основа на податокот што во Република Македонија годишно завршуваат околу 23 000² ученици основно образование, претставува пропуст во нивната неедуцираност во врска со вредностите на недвижното културно наследство. Ова, пак, само по себе, придонесува и за нивен несериозен пристап кон него посебно во делот на заштитата.

За успешен поттик на младата популација од основните училишта за заштитата на недвижното културно наследство важен елемент претставува нивната адекватна подготвеност и поглед кон таквите вредности. Во отсуство на овие елементи или, пак, нивно недоволно присуство во практиката доведува до сериозни пропусти во заштитата. Од голема важност претставува подготвеноста или мотивираноста без која сето ова не добива на тежина и покрај добрата едуцираност. Затоа битно е луѓето да имаат желба и морална одговорност за зачувување и заштита на културното наследство. Но, ова мора да се одржува во еден континуитет бидејќи во зависност од човечкиот карактер тоа може побавно и побрзо да се менува што би довело до сериозни пропусти и промашувања.

Воспитувањето претставува основа на организиран системски начин во рамките на воспитно-образовниот процес со цел да се влијае врз свеста или на некои од облиците на свеста на граѓаните во функција на заштитата. Според исказаното, може да се оформи и сликата за тоа дали и колку

¹ Државен завод за статистика (<http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/2.1.15.08.pdf>, 05.05.2015 г.).

² Исто.

воспитната компонента била присутна во вкупниот воспитно-образовен процес, особено во основните училишта, односно што било постигнато во изградба на посакуваниот однос на младите кон недвижното културно наследство.

Состојбата во делот на зачувувањето и негувањето на недвижното културно наследство во Република Македонија укажува на потребата за сериозен пристап кон оваа проблематика. Оправдањето за немање доволно средства, сили и слично за заштита на недвижното културно наследство имаат негативно влијание на „духот“ во нашето општество, што е резултат на неразбирање во доволна мера на потребата за изградба на адекватен механизам како услов за опстанок.

Во основното образование се наоѓа почетната основа каде треба да се почне со реализација на одделни воспитни активности на планот на заштита на недвижното културно наследство за тоа да продолжи преку разни форми во другите нивоа на образование. Со ова би се овозможило намалување на споменатите опасности и загрозувања. Досега само површно се спомнува за недвижното културно наследство во основното образование. Но, со негово поконкретно запознавање, посебно во делот на заштитата преку предметите кои се изучуваат, би се создала сестрана, морално цврста и одговорна личност со што учениците би се оспособиле за свесно ангажирање во заштитата на недвижното културно наследство. Денешните наставни предмети преку кои учениците од основното образование се сретнуваат со него се: Општество*, Историја*, Етика*, Граѓанско образование*, Географија*, Етика на религијата**, Запознавање на религијата** и Класична култура во европската цивилизација.**¹

Во овие наставни предмети, сепак, во најголем дел треба да се внесат теми кои би биле во функција на изградување на свеста, односно емоционалните чувства кај учениците, што значи да подлежат на темелна ревизија и да се изготват нови решенија. Ако се направи анализа на денешните наставни програми, кои на некој начин се поврзани со едукацијата на младите во основното образование во делот на заштитата на недвижното културно наследство, ќе се согледа неговата состојба.

Предметот *Општество*, кој се изучува од I до V одделение, во делот на Недвижното културно наследство има за цел кај учениците да ги формира основните поими и да ги изградат основите за системот на поими од областа на општеството и културата.

Историјата, достапна за учениците од VI до IX одделение, опфаќа содржини во кои се разработуваат сите епохи во развојот на човековата цивилизација, односно неговите материјални белези оставени на територијата на Македонија кои ние денес ги третираме како културно наследство.

Со *Етиката* која како предмет се изучува во VII одделение учениците ќе се запознаат со моралот во животот, вредностите и почитување на материјалните добра во земјата.

Граѓанско образование, како предмет изучуван во VIII и IX одделение, овозможува ученикот да ги запознае граѓанските должности, причината за почитување на законите и препознавање на институциите надлежни за областа актуелна во трудот.

Во предметот, *Географија* присутен во наставната програма од VII до IX одделение, се врши запознавање на географските карактеристики на земјата. Тие се важни поради утврдување на критични точки кај кои во случај на елементарни непогоди би дошло до загрозување на недвижното културно наследство.

Етика на религиите и *Запознавање на религиите*, како изборни предмети во VI одделение, овозможуваат учениците да се запознаат со етиката и вредностите на религиите, односно со создадените религиозни материјални творештва кои, покрај религиозно, имаат и историско значење.

Наставната програма по предметот *Класична култура во европската цивилизација* за VI одделение се темели на бројните материјални, но и културно-традиционални реликти од античко време на територијата на денешна Македонија во која се вкрстувале грчката, римската и античката македонска цивилизација.²

Сепак, содржините по овие предмети во врска со заштитата на недвижното културно наследство се многу кратки, а скоро и да немаат поврзаност со истото. Покрај тоа, постои недоволна стручна, а особено педагошко-методска оспособеност на образовниот кадар за реализација на

* Задолжителни предмети. (http://bro.gov.mk/docs/nastavniplanovi/nastaven_plan_devetgodishno_2014-2015.pdf)

**Изборни предмети (http://bro.gov.mk/docs/nastavniplanovi/nastaven_plan_devetgodishno_2014-2015.pdf).

¹ Биро за развој на образованието (<http://bro.gov.mk/index.php?q=osnovno-obrazovanie>, 06.05.2015 г.).

²http://bro.gov.mk/docs/izborni_predmeti/klasichna%20kultura%20vo%20evropskata%20civilizacija.pdf.

содржини значајни за оваа тема. Проблем претставува и непостоењето на учебен материјал за инкорпорирањето содржини во некои предмети, а самите учебници скоро и да немаат ниту една наставна единица за заштита на културното наследство.

Според претходно наведеното, очигледно е дека треба да се преземат нови чекори во организациска смисла, но и во делот на изведувањето и начинот на реализација на овие содржини. Потребна е заложба во основното образование за заживување на содржините од заштитата на недвижното културно наследство, а самите ученици да се воспитуваат на начин на кој ќе го сакаат, ценат и заштитуваат.

Воннаставните активности, исто така, претставуваат важен елемент во едукацијата на младите од основното образование за заштитата на недвижното културно наследство. Тие за ученикот би претставувале место за инспирација за поорганизирана и поинтензивна наставна работа, за стекнати знаења во наставата и поголема афирмација на личноста на ученикот на поширок план на општественото ангажирање. Учениковото вклучување во секции од областа на претходно наведените предмети ќе придонесе за негова поголема перцепција на овој вид на наследство, а со тоа и ќе му се продлабочат чувствата и граѓанската одговорност за заштита на истото.

Едукација за заштита на културното недвижно наследство на учениците од средното образование

Средношколската настава денес во Република Македонија се изведува во 155 училишта во кои наставата ја следат 84 827 ученици.¹ И кај оваа млада популација едукацијата во наставните програми во делот на заштитата на недвижното културно наследство не е застапена. За разлика од категоријата на млади од основното образование, во средното образование тие се во период во кој сликата за општествениот поредок ја гледаат од поинаква точка на психолошки развој.

И покрај разните видови средни училишта (гимназии, стручни и уметнички школи), сепак неопходно е во наставната програма на истите, кај некои предмети да бидат вметнати содржини од заштитата на недвижното културно наследство. Вметнувањето на таквите содржини би придонело за запознавање на учениците со нивното место, улога, права и должности во заштитата на овој вид наследство. Покрај ова, на учениците ќе им се даде до знаење за улогата, задачите и структурата на државните субјекти кои се дел од оваа област. Всушност, како основна цел на овие содржини, односно стекнатото знаење од нив би придонело за изградба на еден пристап и однесување при разни видови на загрозувања врз недвижното културно наследство. Така ученикот би бил практично оспособен за ангажман во случај на појава на опасности како во мирновременски, така и во воени услови.

Во досегашните наставни програми како во основното, така и во средното образование има предмети кои во некоја мера или, пак, на некој начин се поврзани со недвижното културно наследство, но не и со неговата заштита. Поради разните видови на насоки застапени во средните училишта во зависност од структурата некои од наставните предметите, кои ќе ги наведеме, се повеќе или помалку засапени, а некои воопшто и да ги нема. Вградени содржини од делот на заштитата на недвижното културно наследство можеме да сретнеме во рамките на следните наставни предмети: Историја, Географија, Граѓанско образование, Етика и Историја на уметноста.² И во овие наставни предмети целите и содржините се слични како и кај оние во основното, но сето тоа е надградено и оформено според потребите за стекнување на знаењата на средношколската популација.

Секако дека содржините во овие предмети поврзани со заштитата на недвижното културно наследство се кратки или воопшто не постојат, проблем ист како и во основното образование. Во контекст на ова може да се спомне и немањето стручна подготвеност кај наставничкиот кадар како и непостоење конкретни учебни материјали за реализирање на овие содржини.

Во суштина, активностите кои би требало да бидат вградени и остварувани во содржините за заштита на недвижното културно наследство во средното образование, организациски и програмски се остваруваат слично како и во основното. Но, тие само треба да бидат прилагодени соодветно кон возраста на учениците од двете категории на образование. Ова се однесува и за потребите и констатациите во врска со оваа проблематика, кои исто важат како за основните, така и за средните

¹ Државен завод за статистика (<http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/2.1.15.08.pdf>, 07.05.2015 г.).

² Биро за развој на образованието (<http://bro.gov.mk/?q=umetnicko-obrazovanie>, 07.05.2015 г.).

училишта. И делот за воннаставните активности, односно вклучувањето во нив, ќе ги овозможи истите придобивки кај учениците како оние што ги наведовме во основното образование.

По сето претходно изнесено, може да се постави прашањето: Дали има потреба од вметнување на вакви содржини во основното и средното образование? Но, ова не би било вистинското прашање. Напротив, тоа би требало да гласи: Какво воспитување и образование треба да имаат учениците во делот на заштитата на културното наследство? Вредноста на овој вид наследство е од големо значење за нашиот народ и земја, односно претставува историски аргумент кој би бил искористен во дефинирањето на идентитетот. Поради тоа, за негово зачувување е потребно вложување на големи средства и напори. Но, сето ова би имало олеснителна околност со вклучување на младата популација овозможено преку едукацијата во основните и средните училишта за заштита на недвижното културно наследство. Преку неа ќе се зголеми нивниот морал и учениците ќе имаат изградени чувства и ставови за неопходноста од заштита на ова наследство. Едукацијата, всушност, би претставувала најприфатлива и најевтина варијанта преку која можат да се остварат големи ефекти.

За комплетирање на потребата од ваквиот вид на едукација во основните и средните училишта, неопходна е поставеноста на програмските содржини. Врз основа на мерките за безбедност во културното наследство од нескани дејствија наведени во член 102 од Законот за заштита на културното наследство како и опасностите и загрозувањата врз материјалните добра во Македонија наведени во законите за управување со кризи и заштита и спасување едукацијата. Според тоа, програмата за заштитата на недвижното културно наследство во основното и средното образование би била поделена во две програмски целини. Првата ќе претставува заштита од недозволен искомпување, намерно оштетување и уништување, недозволена трговија, прикривање и други незаконски дејствија, додека другата ќе биде заштита и спасување од вооружени судири и природни непогоди.

Во рамките на првата програмска целина би се изучувале теми насочени кон утврдување на вредностите на недвижното културно наследство за заедницата, видовите и носителите на загрозување на тие вредности и нивна заштита, додека во втората учениците би се запознале со ризиците и опасностите во услови на војна и мир, мерките за заштита и спасување на недвижното културно наследство како и нивна примена во пракса.

Со овие целини на учениците ќе им се овозможи да го согледаат своето место и улога во тој домен. Но, во изготвувањето на концептот на програмските целини треба да се внимава на научниот пристап, актуелноста на содржините, практичната применливост како и други принципи кои ќе овозможат целата програма да биде на ниво какво што е потребно за спроведување на настава во основното и средното образование.

Исто така, неопходна е и потребата од решавање на некои од прашањата поврзани со спроведувањето на програмските целини, дали ќе бидат дел од наставната програма на некој веќе актуелен предмет или, пак, би дошло до формирање на друг - одделението, односно годината во која треба да се реализира програмата, фондот на часови, компетентноста на наставниот кадар и потребата на дополнителна едукација како и други придружни дилеми. Решението на овие прашања ќе биде при самата операционализација на програмските целини и истите би се усогласиле со законските и подзаконските акти од областа на образованието.

Резиме

Во суштина, остварувањето и пристапот на едукацијата на младата популација во основното и средното образование за заштита на недвижното културно наследство би требало да се реализира преку воведување на специфични воспитно-образовни содржини. Овие содржини, имплементирани во програмите на образовните системи, би биле во функција на развојот на чувствата, одговорноста и пристапот на младите кон општествените вредности, а во случајов кон недвижното културно наследство.

Вграденоста на воспитно-образовни содржини од оваа област треба да биде вклопена на тој начин што би претставувала природен дел од програмата на одделни предмети, за што е потребна селекција на нивниот обем и содржина. Во некои случаи, образовните задачи треба да им дадат предност на воспитните. Всушност, воспитувањето на тој начин на учениците од основното и средното образование би придонело тие да се изградат како личности со потребната подготвеност да го заштитиуваат и чуваат културното наследство на својата земја, а со тоа и културниот идентитет.

Користена литература

Законот за заштита на културното наследство
Биро за развој на образованието
Државен завод за статистика